

Гоце Цветановски

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
cvetanovskig@yahoo.com

НЕБИДНИНАТА КАКО МОТИВ ЗА СЕМАНТИЧКО-ЕТИМОЛОШКА АНАЛИЗА НА ПОЕТСКИОТ ЈАЗИК НА АЦО ШОПОВ

Во оваа пригода, свесен за значењето на поетот и филозофот Шопов во севкупното македонско битисување (последниов збор лингвистички е глаголска именка изведена од глаголот *биѝисува*, а овој од прасловенскиот глагол *byti, кој во стандардниот македонски јазик го имаме во речничка форма од свршен вид *биде* и се доведува во врска со несвршениот глагол *сум*), ќе се обидам преку семантичко-етимолошката анализа на дел од зборовите во поетската збирка *Небиднина* да дадам уште еден скроман прилог кон расветлувањето на поетскиот јазик на Шопов.

За поимот „небиднина“ се изјаснувал многупати и самиот Ацо Шопов. Овде ќе ја наведеме изјава од 1976 година за *Одјек* во која тој нагласува:

„Што е небиднината? Постојат многу, повеќе или помалку успешни преводи на овој збор, но ниеден не успеал да ја изрази неговата суштинска смисла. За мене, овој збор ја изразува сета судба на нашиот народ: неговите вековни борби и страдања, стремежи и неостварени идеали, љубови и патила. Небиднината е небиднина и, ми се чини, непреводлива.“

Појдовна точка за оваа анализа се трудовите на Прокопиев „За Небиднината на Шопов“, на Шелева „Од Ерос кон Ейдос“ и на Пирузе-Тасевска „Митски фантазми и симболи во Небиднина на Ацо Шопов“. Имено, во овие трудови се опфаќаат аспектите што според нас треба да нè доведат до семантичко-етимолошката анализа на поетскиот јазик на Шопов, пред сè во збирката *Небиднина*.

Според Прокопиев, „Небиднина е исчекор во јазикот, узлет што извира од внатрешната магиска способност на поезијата да го имену-

ва неименуваното. Енергијата на митските праслики, ослободување на ритмот од стегите на формалните рими и негово активирање во говорната логика на духовниот транс – сè се тоа суштински благодети на геопоетичкото создавање кај Шопов“, па надоврзувајќи се на критиката на Пирузе-Тасевска ќе заклучи: „Номадската потрага е исто толку страствена во истражувањето на внатрешните лавиринти, каде темно меандрира сопствената крв што се препознава во водата, стеблото, жената.“ ... „Неспокојната, мистериозна крв, во дослук со тајните на космосот, едновременно сетилна и симболична, може да биде токму тој пат кон небиднината, но и од неа, пат на јанса, но и пркос, своевидно иницијациско прочистување.“

Пирузе-Тасевска наведува: „Во затворениот круг на митските фантазми, крвта е доминантен симбол на Шоповиот небиднински космогонски мит. Фантазмата на крвта е активно, ритуално амбивалентна: страв и восхит, туѓо и блиско, агресивно и либидинозно, всушност се доживува како желба за „еротично соединување или агресивно одвојување и разурнување на објектот“. Небиднинската поетика проникната со митски праслики, опсесивно ја негува и повторува соодветната симболика на крвта, персонифицирана низ опозицијата на божество и демон.“

Во светлината на онтолошката концепција на јазикот Шелева, повикувајќи се на неприкосновениот авторитет Мартин Хајдегер, втемелувач на феноменолошката критика, ми се чини најдиректно ја насочува дискусијата кон „јазикот како куќа на битието, како место на средба со битието, како облик на објава на битието“. Таа ќе напише: „Во самиот наслов, на поетската збирка *Небиднина*, објавена во 1963 г. како и во петоделната, истоимена песна, Шопов инаугурира еден не само поетски, ами и филозофски неологизам, со негативен предзнак: не-биднина, етимолошки гледано: она што не постои, небитие, нишотност. Меѓутоа, во филозофските елаборации, небиднина не е само „против-поим на битието“, туку и нужен, комплементарен елемент, според некои филозофи, дури и идентичен со чистото битие, поради неодреденоста, загадноста, сеопфатноста, како нивни заеднички особини. Со други зборови, Шопов во нашата литература, за прв пат, внесува една иманентна онтолошка категорија што во еден поетски вообличен и повеќеслоен начин ја разоткрива објективацијата на битието како неприсутно, незададено, неодредено, просто како неможност-да-се биде.“

Во мојава семантичко-етимолошка анализа, ќе тргнам токму од последнава критика на Шелева, односно од зборот во насловот на трудот εἶδος (eidos), што се врзува со прахеленскиот збор *wéidos,

од праиндоевропски *wéydos ‘гледање, слика’, од коренот *weyd- ‘гледа, виде’. Сроден е со санскритскиот védas. Првобитното значење на терминот εἶδος (eidos), ‘видлива форма’ и сродните поими μορφή (morphē), ‘облик’, како и φαίνόμενα (phainomena) ‘изглед’, од φαίνω (phainō) ‘сјај’, од индоевропскиот *b^heh₂- или *bhā- останаа стабилни во текот на вековите до почетокот на западната филозофија, кога станаа двосмислени, добивајќи дополнителни специјализирани филозофски значења. Платон ги користел термините eidos и идеја (ιδέα) наизменично.

Пред да го анализирам зборот *небиднина* (кој терминологски може да се протолкува како неологизам, како оказионализам или најшироко сфатен како јазична иновација), сакам да дадам статистичка анализа на поетската збирка *Небиднина*. Имено, ако ја земеме честотата (на зборовната група именки) во оваа збирка, може да се забележи дека на прво место е именката *шело* (32 пати, не вклучувајќи ги насловите на песните), потоа доаѓа именката *крв* (25 пати) и на трето место е именката *камен* (21 пат), а потоа е именката *збор* (17) и *земја* (14). Од друга страна, пак, како хапакс легомена (односно зборови што се употребени само еднаш) во збирката се, меѓу другото, и именките *ушроба* (1), *дрво* (1) и *џроб* (1).

Оваа лингвистичка статистика нè наведува на едно филозофско размислување дека споменативе литарарни критичари (естетичари) некако интуитивно со сето нивно енциклопедиско знаење (па и јазично предзнаење), хируршки прецизно ја сецираат структурата на поетската збирка и го атомизираат клучниот поим „небиднина“. Јас како припадник на антропоцентрично-спацијалната теорија на јазикот, ќе наведам дека според моите поимања за јазичната структура секоја јазична единица својата основа ја наоѓа во семантичката функција, односно во информацијата што ја пренесува. Човекот е на врвот на таа јазична хиерархија, а под исказ подразбирам таков дел од јазичниот текст кој може (иако не мора) да биде комплетна изјава на говорителот во дадена говорна ситуација. Исказот задолжително ги содржи следниве семантички компоненти:

- главен предикат, т.е. релација чиешто постоење е предмет на соодветната комуникација,
- аргументи кои задолжително ги бара главниот предикат,
- темпорална детерминација,
- просторна детерминација,
- модална информација,
- прагматичка информација.

Имајќи ги предвид двете најважни карактеристики во јазичниот процес – предикацијата, т.е. сооднесување на дејства (настани, состојби, особености...) со реалноста и нивното поврзување со мисловниот универзум на човекот, како и номинацијата (именувањето на сè што го опкружува човекот), нагласувам дека кај предикацијата најважна семантичка операција е модалноста (граматички сфатена како начин), а во рамките на номинацијата просторната детерминација како суштински белег.

Всушност, имплементирајќи ја антропоцентричната теорија на јазикот, а во духот на Платоновата филозофска концепција, го анализирам поетот Ацо Шопов како demiurg на „небиднина“ во која тој воспоставува хиерархиска триада ТЕЛО – КРВ – КАМЕН. Ако се оддалечиме од феноменот јазик и се нурнеме во патристиката можеме да забележиме дека навистина поетот е пророк и гласноговорник на својот Создавач, па оттаму колку и да изгледа случајно, сепак не е случаен бројот 32 кај најфреквентниот збор ТЕЛО, што го толкувам како низа од 3 – 2 во која се согледуваат трите ипостаси на Творецот и двете природи на Богочовекот, што преку етимолошката анализа што сакам да ја прикажам ќе се потврди нераскинливата врска меѓу креаторот и креацијата. Всушност во статистичката анализа по опаѓачки редослед се нижат именките ЗБОР (врската со божественото, со духовното, со енергијата) и ЗЕМЈА (врската со профаното, со материјата), а зачудува фактот што во оваа статистика петтиот збор по честота ја содржи низата 1 – 4.

Од етимолошка гледна точка ТЕЛО потекнува од прасловенски **tělo*, што може да се поврзе со псл. **těliti* ‘се распаѓа; тлее’. Фасмер сугерира можна дополнителна поврзаност со старогрчкиот τέλμα ‘блато, локва’, τέλις ‘гниење, распаѓање’, и со староерменскиот *tilm* ‘кал’. Ако ја парафразираме мислата „Телото ти е од земја, па во земјата и оди, а душата е од Бога, па затоа и кон Бога се враќа“, дури и преку длабока лингвистичка анализа се открива нераскинливата семантичко-етимолошка врска ТЕЛО – ЗЕМЈА (кал, локва, блато, гниење, распаѓање).

Вториот збор што го подложуваме на етимолошка анализа е КРВ, кој потекнува од прасловенски **kry*, од прабалтословенски **krūʔs*, од праиндоевропски **kréwh₂s* ‘крв од рана’.

Праиндоевропскиот јазик разликува два корена за „крв“, во зависност од тоа дали се работи за крв внатре во телото или надвор. Првиот е **h₁ésh₂r₂*, вториот **krew_h₂-*. Лексичката дистинкција меѓу нив е дека укажува на две различни метафорични множества, кои се зачувани во различни деривати и екстензии кај јазиците ќерки.

Коренот **krewh₂-* дава зборови што означуваат агресија (на пр., во деривати како што се латински *crūdēlis* ‘суров’), санскрит *krūra* ‘сурово’ и старогрчки κρούω ‘се тепа’, умирање (на пр. старонордски *hræ* ‘труп, руина’, или гледано метафорично во смисла на стврдување (или замрзнување) на „надворешната крв“ (на пр., во деривати како што се латински *crusta* ‘кора’, староирски *cruaid* ‘тврд’, латвиски *kreve* ‘коагулирана крв’ и старогрчки κρούς ‘ладно’. Така, семантичкото поле е поврзано со ранување, смрт и сушење/стврдување на телото.

Од друга страна, коренот **h₁ésh₂r* се поврзува со поимот животворна телесна течност, а исто така и со татковата линија во терминологијата на сродството.

Третиот збор КАМЕН етимолошки се врзува со прасловенски **kamy*, балтословенски: **ákmō*, **ká²mō*, од праиндоевропски **h₂ék²mō* и е во релација со прасловенските зборови **esetb*, **ostyb*, **ostrb* во кои вторично е вметнат гласот **t*, а потекнуваат од истиот праиндоевропски корен **h₂ek-* ‘остар’. Всушност, во зборот камен во прасловенскиот дошло до метатеза, па од **ákmō* се добило **ká²mō*. Во суштина, цврстината на каменот асоцира на непоколебливост, на добра основа, а неговата острина метафизички го означува врвот, т.е. крајот, но и новиот почеток.

Во мојата етимолошка анализа доаѓам до прасловенскиот **s̥borb* ‘собирање’ е одглаголска именка од глаголот **s̥bьrati*, **s̥berešb* ‘собере’ од **s̥b(n)* ‘заедно’ и **bьrati* ‘збира’ (Miklošič, 9; Фасмер, II 567; Ве, IV 398). Зборот во македонскиот јазик развива и друго значење, непознато во другите словенски јазици. Имено, овој збор се употребува со значење ‘збир од јазични знаци што сочинуваат одреден поим’. Со голема веројатност се употребува со ова значење поради фактот што на собираите присутните разговарале, односно си разменуваале зборови; сп.: собрание, собира.

Петтиот збор што е предмет на етимолошко-семантичка анализа е ЗЕМЈА, што е од прасловенски **zeml’a*, од прабалтословенски **žemē*, од праиндоевропски **d^héǵ^hōm*. Од **d^héǵ^h-* + **-ōm*. Во индоевропскиот корен **d^héǵ^h-* се кријат две значења ‘земја’ и ‘човек’. Во суштина од праиндоевропски **d^héǵ^hōm* ‘земја’ изведен е **ǵ^hm̥tō* ‘земјанин’, од каде потекнува и латинскиот збор *humus*.

Со оваа анализа се обидовме да допреме до ‘небиднината’ на Шопов, а низ призмата на сентенцата „Од земја си и во земја ќе одиш“ се потврдува онтолошкиот карактер и значењето на овој збор во поетскиот јазик на Шопов.

Ако ги додадеме и зборовите што се хапакс легомена како *уџроба*, *дрво* и *џроб*, тогаш совршено јасно ни станува каков е поетскиот јазик на Шопов.

Зборот УТРОБА во Толковниот речник на македонскиот јазик е дефиниран како: 1. (анат.) Внатрешните органи на човек или на животно; 2. (анат.) Внатрешните органи на жена или женско животно каде што се развива плодот; 3. (прен.) Длабока внатрешност на нешто. Овој збор потекнува од прасловенскиот **ǫtroba*, од **ǫtro* + **-oba*; сп.: латински *uterus*. Коренот **ǫtro-* потекнува од прабалтословенски **antra*, од праиндоевропски **h₁ón-tr-om*, од **h₁én* ‘во, внатре’. Всушност, во песната „Раѓање на зборот“ преку стиховите: *Зборои се двои од џемнинаџа / Могар јаџлен му џори во уџробаџа* е предаден целиот мит за создавањето на светот од хаосот. Хаосот е поврзан со терминот бездна од Биение 1: 2. Терминот може да се однесува на состојбата на НЕ-БИТИЕ пред создавање или на необична состојба. Во Битието, духот Божји се движи по лицето на водите, раселувајќи ја претходната состојба на универзумот што се споредува со „воден хаос“ врз кој постои *choshek* (што преведено од хебрејски е темнина / збунетост). Така, поетот и филозофот Шопов од сопствената темнина (збунетост) го создава зборот НЕБИДНИНА.

Заслужува да се анализира и зборот ДРВО, кој потекнува од прасловенски **dervo*, од праиндоевропски **dóru*. Некои тврдат дека тоа е именка изведена од придавка на **deru-*, **drew-* ‘тврд, цврст, силен’ со рефлексии како латински *dūrus* ‘тврд, груб’, староанглиски *trum* ‘силно, цврсто’ и старогрчки *δροόν* ‘силен, моќен’. Најважниот симбол во христијанството (крстот) е направен од дрво. Тоа е истовремено и благородно и сурово, и цврсто и болно, и грубо и моќно.

Последниот збор што го ставаме на анализа е ГРОБ, кој е во директна корелација со дрвото и со утробата. Овој збор потекнува од прасловенски **grobъ*, морфолошки изведен од **grebti*, од праиндоевропскиот **g^hrob^hos* ‘копа, гребе, струга’. Поетот Шопов копа, гребе, струже за да го создаде несоздаденото – небиднината.

Ова е само еден мал придонес кон осветлувањето на поимот „небиднина“, што во суштина означува едно перпетум мобиле, односно претворање на материјата во енергија и ослободување на душата од телото (ограниченоста) и нејзиниот копнеж за вечно присоединување со совршениот Творец на сè видливо и невидливо.

Библиографија

- Барт, Р. 1971. *Книжевност, Митологија, семиологија*. Белград.
- БЕР. 1971–2010. *Български етимологичен речник I–VII*. Софија: БАН, Институт за български език.
- Вангелов, А. 1983. *Етимолошката фигура во поезијата на Гане Тодоровски*. Скопје: Решето.
- Димовска-Јањатова, В., Томовска, В. 2010. *Класичната култура во европската цивилизација*. Скопје: Графички Центар ДООЕЛ.
- Елијаде, М. *Асјекти на митот*. Скопје: Култура, 1992.
- ЕРСЈ. 2003–2008. *Етимолошки речник српског језика, I–III*. Београд: САНУ.
- Константиновиќ, З. 1977. „Небиднина : прилог проблему уметничког транспонувања једне лирско-филозофске метафоре”. *Прилози II*, 1–2, 109–114.
- Мелетински, Е. М. 2002. *Поетика на митот*. Скопје: Табернакул.
- Наневски, Д. 1977. „За поимот небиднина“. *Македонска поетска школа*, Скопје: Мисла.
- Наневски, Д. 1984. „Гласник на небиднината“. *Сиремеж*, XXVIII, 3–4, 283–286.
- Наневски, Д. 1970. „За лирската суштина на поезијата во Небиднина“. *Современост*, XIV, 10, 1964, 1049–1061.
- Наневски, Д. 1970. „Лириката на црната небиднинина“. *Современост*, XX, 5, 387–399.
- Пирузе-Тасевска, В. 1993. „Митски фантазми и симболи во Небиднина на Ацо Шопов“. *Културен живот*, XXXVIII, 2, 47–50.
- Прокопиев, А. 1996. „Ацо Шопов во дијалог со современото поетско искуство“. *Книжевен контекст*, 2, 205–226.
- Старделов, Г. 1964. „Небиднина или лирската медитација на Ацо Шопов – по тој повод и по еден друг, поодамнешен“. *Современост*, XIV, 6, 599–606.
- Топоров, В. Н. 1992. Еще раз о фракийском всаднике в балканской и индоевропейской перспективе. *Образ мира в слове и ритуале. Балканские чтения I*, Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН.
- Ќулавкова, К. 1983. „Поимот небиднина или творечкиот порив“. *Литературен збор*, 3, 17–24.
- Ќулавкова, К. 2012. „Ритуалноста на поезијата на македонскиот класик Ацо Шопов“, Беседа по повод промовирањето на двата избора од неговата поезија во превод на шпански (Sol Negro, Buenos Ayres: Leviatan, Poesia Mayor, 2011, traducción Luisa Funoransky) и на германски и француски (Soleil Noir/Schwarze Sonne, Editions PNI, Graphiti, 2012, Luxembourg, prevod), МАНУ.
- Цветановски, Г. 2012. „Влијанието на урбаната средина врз јазичниот израз на поединецот и на колективот“. *Македонски јазик*, LXIII, 227–233.

- Цветановски, Г. 2018. „Изразување на минатоста во македонските дијалекти“. *Предавања на XLX меѓународен симинар за македонски јазик, лиџераиџура и кулџура*.
- Цветановски, Г. 2012. „Јазичниот израз на поединецот и на колективот во урбаната средина како симболичен исказ на општествената структура“. Скопје–Перм–Загреб–Љубљана: *Филолошки сџудии*.
- Цветановски, Г. 2023. „Етимолошки речник на македонскиот јазик и Македонски етимолошки речник – концепција“. *Etymologica Macedonica I*, 101–106.
- Цветановски, Г. 2023. „Македонски етимолошки речник – прилог на буквата А“. *Etymologica Macedonica I*, 107–174.
- Шелева, Е. 1993. „Од Ерос кон Еидос (Небиднината како метафизички квалитет во поезијата на Ацо Шопов)“. *Сџекџар*, XI, 21–22, 113–124.
- Шопов, А. *Ljubav na jezeru џivota*. Odjek, XXIX, 21, Sarajevo, 1–15.11.1976, 7–8. (Машинописот со одговорите на прашањата на македонски се наоѓа во Фондот Ацо Шопов во Архивот на МАНУ, АШ КЗ АЕ76).
- ЭССЯ, 1974–2021. *Этимологический словарь славянских языков*, I–XLII. Москва: Наука.
- Bezljaj, F. 1976–2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–V. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Institut za slovenski jezik.
- Derksen, R. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Brill, Leiden.
- ERHJ. 2016–2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*, I–II. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Gluhak, A. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec,
- Skok, P. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–III. Zagreb: HAZU.
- Snoj, M. 2003. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- SP. 1974–2001. *Słownik prasłowiański*, I–VIII. Warszawa: Polska Akademia Nauk.
- Vasmer, M. 1953–1958. *Russisches etymologisches Wörterbuch* I–III. Heidelberg: Carl Winter.
- Baussier, S. 2000. *Mythologies*. Éditions FLEURUS, Paris.
- Barthes, R. 1968. *Elements of Semiology*. New York: Hill and Wang.

Goce Cvetanovski

NON-ESSENTIAL, NON-BEING („НЕБИДНИНАТА“) AS A MOTIVE
FOR THE SEMANTIC-ETYMOLOGICAL ANALYSIS OF THE POETIC
LANGUAGE OF ACO SHOPOV

S u m m a r y

The paper attempts a semantic-etymological analysis of the poetic language of Aco Shopov, especially the term “nebidnina” in the collection of the same name. The starting point for this analysis are the works of Prokopiev “За Небиднината на Шопов”, Sheleva “Од Ерос кон Ейдос” and Piruze-Tasevska “Митски фантазми и симболи во Небиднина на Ацо Шопов”. Namely, these works cover the aspects which, in our opinion, should lead us to the semantic-etymological analysis of Shopov’s poetic language, above all in the “Nebidnina” collection. Terminologically, the word ‘nebidnina’ can be interpreted as a neologism, as an occasionalism or most broadly understood as a linguistic innovation. The statistical analysis of the poetry collection “Nebidnina” (word group of nouns) shows that the first place is the noun body (32 times, excluding the titles of the songs), then comes the noun blood (25 times) and the third place is the noun stone (21 times), followed by the noun (17) and country (14). On the other hand, as hapax legomenon in the collection, among others, are the nouns womb (1), tree (1) and grave (1). These linguistic statistics lead us to think philosophically that the above-mentioned literary critics (aestheticians) somehow intuitively with all their encyclopedic knowledge (including linguistic knowledge), surgically cut the structure of the poetry collection and atomize the key term “non-essential, non-being” which is also confirmed through our linguistic semantic-etymological analysis.

Keywords: Aco Shopov, poetic language, ‘non-essential’, ‘non-being’ (небиднина), semantics, etymology.

